

بررسی انتظارات مردم روستایی از نظام ترویج

□ تلخیص: محمد هادی امیرانی

اشاره:

مقاله‌ای که به دنبال خواهد آمد، تلخیص شده از « پروژه ۶، طرح ۵ » از مجموعه گزارش‌های مطالعاتی « طرح تدوین نظام ترویج کشاورزی ایران » می‌باشد که طی انجام یک تحقیقات میدانی گسترده به بررسی انتظارات مردم روستایی از یک نظام ترویجی فعال و کارآمد پرداخته است. مسئولیت طرح مطالعاتی فوق با دکتر غلامحسین زمانی و مسئولیت پروژه با مهندس عباس ترک بیات بوده و مقاله حاضر نیز که تلخیصی از گزارش نهائی این پروژه میباشد، توسط آقای مهندس محمد هادی امیرانی به رشته تحریر درآمده و دربرگیرنده اهم مطالب مندرج در این پروژه مطالعاتی می‌باشد، لازم به ذکر است که در لابلای ستوری که در زمینه نتایج حاصل از این تحقیق ارائه شده، نسبت به طرح مطالبی « نقدگونه » مبادرت شده تا ذهن خوانندگان محترم هر چه بهتر به محتوا و مضامین اصلی این پژوهش هدایت شود.

امید است که نتایج حاصل از این تحقیق و محتوای این مقاله مورد عنایت و استفاده عموم صاحب نظران و دانش پژوهان قرار گیرد.

گام نخست و بنیادین در عرصه برنامه‌ریزی در هر حوزه‌ای، جمع‌آوری اطلاعات و کسب شناخت کامل، علمی و منطقی از کلیه عوامل، موارد و مکانیزم‌هایی است که نیل به اهداف از پیش تعیین شده را تسریع و تسهیل نموده و باعث تحرک، پویائی و دوام عملکرد می‌شود. بنابراین بمنظور برنامه‌ریزی ترویج و توسعه روستایی می‌باید قبل از هر چیز جامعه روستایی را بمثابه یک سیستم و سازمان منظم - که از سازمانهای فرعی متعدد و مختلفی تشکیل شده است - تلقی نموده و در جهت کسب شناخت لازم و علمی از این سیستم تلاش نماییم. اصولاً هر سازمان یا سیستم اجتماعی از دو وجه اصلی تشکیل شده است. اول، ساخت (Structure) و دوم، کارکرد (Function). وضعیت ناشی از روابط پایداری که میان اجزای یک سازمان اجتماعی برقرار می‌گردد «ساخت سازمان» نامیده می‌شود و هر یک از کارکردها و عملکردهائی که به وسیله این سازمان صورت می‌گیرد «کارکرد سازمان» اطلاق می‌گردد.

یک جامعه و بالاخص یک جامعه روستایی، یک سیستم تلقی می‌شود زیرا که از اجزای مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و ... تشکیل شده، بگونه‌ای که تمامی اجزای آن در یک ارتباط منظم و منطقی با یکدیگر، مجموعه عملکرد بخش کشاورزی را استمرار و دوام بخشیده و ارانه زندگی روستایی در کشور را میسر و ممکن ساخته‌اند. بمنظور کسب شناخت لازم از نظام

یا سیستم جوامع روستایی، می‌باید خرده فرهنگ روستایی، هنجارهای اجتماعی، آداب، رسوم، عقاید، نقطه نظرات و ... جامعه روستایی به دقت مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد. گام بعدی در عرصه برنامه‌ریزی ترویج و توسعه روستایی، مشارکت مردم روستایی در فرایند برنامه‌ریزی است. بدیهی است که بدون جلب مشارکت‌های مردمی نمی‌توان کارائی چندانی از نظام ترویج انتظار داشت. در حال حاضر در بسیاری از کشورهای جهان سوم که به نظام اداری و دیوانسالاری شدیداً گسترده و متمرکز وابسته هستند، به دلایل گوناگون در عرصه‌های مختلف، اختیار تصمیم‌گیری را بگونه‌ای مفرط در نظام اداری وابسته به دولت متمرکز نموده و مشارکت آحاد مردم را محدود و ناممکن ساخته‌اند. با این همه در عصر حاضر و در آغاز قرن بیست و یکم که بسیاری از قید و بندهای ناخواسته و ناروا از میان برداشته شده و تمرکز قدرت و نادیده گرفتن پتانسیل‌های مردمی امری مذموم و "نابرازنده" شناخته می‌شود، مشارکت بصورت مفهومی کلیدی در همه زمینه‌ها و عرصه‌ها به زندگی انسانها جهت تازهمی بخشد و یکی از ضروریات اصلی و حتمی جهت نیل به اهداف توسعه، تکامل و ترقی بحساب می‌آید. علیهذا با توجه به دو مقوله اساسی و با اهمیت فوق، ضرورت بررسی و تحلیل نقطه نظرات مردم روستایی بیش از پیش آشکار و روشن می‌شود و با توجه به این اهمیت، ضروری تشخیص

داده شد تا طی یک پروژه مطالعاتی مستقل در سطح کل کشور نسبت به جمع‌آوری اطلاعات در زمینه نحوه نگرش مردم روستایی نسبت به یک نظام ترویجی فعال و کارآمد، بررسی جامعی صورت گیرد.

اهداف تحقیق :

الف - هدف کلی : هدف کلی از انجام این پروژه مطالعاتی بررسی انتظارات مردم روستایی از نظام ترویج، بمنظور استفاده بهره‌گیری از آن در طراحی و تدوین نظام نوین ترویج کشاورزی در ایران می‌باشد. ب- اهداف اختصاصی: در تعیین اهداف اختصاصی، دیدگاه‌ها و انتظارات مردم روستایی نسبت به ارکان هفت‌گانه نظام ترویج، بشرح ذیل مشخص و تدوین گردیده‌است :

۱- زیر بنای نظری، اصول، اهداف، فلسفه و ...؛
x لزوم اهمیت وجودی نظام آموزشی ترویج در جوامع روستایی و عشایری

* نقش ترویج در توسعه و عمران روستایی
* نقش ترویج در توسعه و رشد کشاورزی
* رسالت ترویج در ارتقا و رشد فرهنگی مردم روستایی و عشایر

* نقش و رسالت ترویج در توسعه تشکل‌های مردمی و تحولات اجتماعی در جوامع روستایی
* نقش و رسالت ترویج در تربیت جوانان روستایی و عشایری

* نقش و رسالت ترویج در آموزش و تعلیم و تربیت گروه‌های مختلف مردم روستایی
* بررسی وظائف و مسئولیت‌های نظام ترویج در فرایند توسعه کشاورزی و روستایی

۲- بررسی گروه‌های هدف در نظام ترویج (مخاطبین و بهره‌گیران) :

* چه گروهی از مردم روستایی به خدمات ترویجی نیاز بیشتری دارند.

* بررسی خصوصیات و ویژگی‌های مخاطبین نظام ترویج از نقطه نظرات "اجتماعی"، "اقتصادی"، "امکانات و ابزار تولید، توان حرفه‌ای، مالی و ..."، فرهنگی (آداب، رسوم، سنن و ...) و روانشناختی.

۳- تعیین و بررسی محتوا و عرصه فعالیت‌های نظام

ترویج در جوامع روستایی؛

* کشاورزی

* دامپروری

* منابع طبیعی

* محیط زیست

* اقتصاد خانه و تدبیر منزل

* تعاون، امور اجتماعی

* خدمات رسانی به جامعه روستایی

* فعالیت‌های عمرانی و توسعه

۴- تعیین و بررسی مناسب‌ترین و کارآمدترین فرایند و تکنولوژی نشر

* نحوه نشر نوآوریها در عرصه دانش، تکنولوژی و ...

* ارتباطات، تکنولوژی آموزشی، ارتباط تحقیق با ترویج و ...

* نوآوری، مسأله‌یابی، نیازسنجی و ...
* آموزش، یادگیری، پذیرش و توسعه نوآوریها در جامعه روستایی

۵- بررسی و تعیین مناسب‌ترین و کارآمدترین سازمان و مدیریت اجرایی برای نظام ترویج؛
* تعیین بهترین شیوه برنامه‌ریزی

* تعیین بهترین و کارآمدترین تشکیلات و سازمان اجرایی

* تعیین بهترین و مناسب‌ترین جایگاه سازمان در نظام اداری کشور برای ترویج کشاورزی
* تعیین بهترین نظام نظارت و کنترل برای نظام ترویج

* تعیین بهترین روش و شیوه مدیریت برای نظام ترویج

* تعیین بهترین و کارآمدترین امکانات (نیروی انسانی، امکانات فیزیکی و ...) برای نظام ترویج
* تعیین بهترین منابع عمده برای یک نظام ترویجی فعال و کارآمد.

۶- عوامل اجرایی مورد نیاز در نظام ترویج؛
* تعیین صلاحیت‌های عمومی، علمی، حرفه‌ای و ... برای عوامل اجرایی نظام ترویج

* تعیین شرح وظائف هر گروه از نیروهای اجرایی
* چگونگی بهره‌گیری از نیروهای مردمی (نیروهای معین، مددکاران، کشاورزان رابط و ...) و
* تعلیم و تربیت نیروهای مورد نیاز ترویج

* برقراری ارتباط با سایر سازمانهای دست‌اندرکار توسعه و خدمات رسانی به روستاها

* برقراری ارتباط با عموم مردم و شیوه‌های پاسخگویی به مسئولین

۷- بررسی و تعیین عوامل پیرامونی مؤثر بر نظام ترویج

* بررسی و تعیین عوامل تقویت‌کننده نظام ترویج در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و جغرافیایی

* بررسی و تعیین راههای صحیح بهره‌گیری از عوامل فوق

* بررسی و تعیین عوامل نامساعد کند کننده (موانع و محدودیت‌ها) در برنامه‌های ترویجی
* بررسی راه‌ها و روش‌های حذف یا گذر از موانع و محدودیت‌ها، جهت تقویت نظام ترویج

روش تحقیق

روش تحقیق پروژه حاضر توصیفی است. این روش آنچه را که هست، توصیف و تفسیر می‌کند و به شرایط یا روابط موجود، عقاید متداول، فرایندهای جاری، آثار مشهود و یا روندهای در حال گسترش توجه دارد. توجه این روش در درجه اول به زمان حال است، هر چند غالباً رویدادها و آثار گذشته را نیز که به شرایط موجود مربوط می‌شوند مورد توجه قرار می‌دهد. تحقیقات توصیفی دارای مشخصاتی هستند که آنها را از دیگر انواع تحقیقات متمایز می‌کند:

۱- آنها تجربی نیستند، زیرا روابط میان متغیرها دستکاری نشده و با موقعیت‌های طبیعی و نه موقعیت‌های ساختگی سرو کار دارند. از آنجا که وقایع یا شرایط قبلاً اتفاق افتاده‌اند یا هم اکنون موجودند، پژوهشگر متغیرهای مناسب را برای تحلیل روابط آنها انتخاب می‌کند.

۲- در آنها فرضیه‌هایی تدوین و آزموده می‌شود.

۳- برای رسیدن به تعمیم‌ها یا قوانین کلی، روشهای منطقی استدلال استقرایی-قیاسی را به کار می‌برند.

۴- در این تحقیقات غالباً روش‌های نمونه‌گیری را به کار می‌برند تا هنگام استنباط خصایص جامعه از روی مشاهده نمونه بتوانند خطای آن را برآورد کنند.

۵- متغیرها و روش‌ها را هر اندازه که ممکن است دقیق و کامل توصیف می‌کنند به گونه‌ای که سایر پژوهشگران بتوانند تحقیق را تکرار نمایند.

جمعیت و نمونه آماری

جمعیت مورد مطالعه در تحقیق حاضر روستاییان ۲۳ استان کشور بودند که نمونه‌ای در حدود ۱۲۰۰ نفر به صورت تصادفی از میان آنها برگزیده شد و پرسشنامه‌های مربوط به آن توسط پرسشگرانی که قبلاً جهت این بررسی توجیه شده بودند تکمیل گردید، با توجه به گستردگی کار و حجیم بودن محتوای پرسشنامه‌ها تعداد ۳۴۰ پرسشنامه بصورت تصادفی خوشه‌ای مجدداً از بین ۱۲۰۰ پرسشنامه تکمیلی جدا و کار تجزیه و تحلیل بر روی آنها انجام پذیرفت (لازم به ذکر است در نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای از هر استان بین ۱۴ تا ۱۵ پرسشنامه برگزیده شد) ضمناً در زمان انجام تحقیق بدلیل مشکلات اجرایی از استان هرمزگان اطلاعاتی کسب نشد و استان اردبیل نیز در زمان تحقیق بوجود نیامده بود لذا این شهر در زمره سایر شهرستانهای استان آذربایجان شرقی مورد مطالعه قرار گرفت.

روش جمع آوری اطلاعات

در این بررسی در خصوص جمع آوری اطلاعات از پرسشنامه استفاده شده است. پرسشنامه در دو بخش

مورد استفاده قرار گرفته است.

بخش اول : پرسشنامه حاوی سؤالات باز
بخش دوم : پرسشنامه حاوی سؤالات بسته
تعداد ۴۴ سؤال در پرسشنامه مربوطه تنظیم گردیده که ۲۵ سؤال آن بصورت بسته و مابقی یعنی ۱۹ سؤال دیگر بصورت باز در آن طراحی شد. ابتدا پرسشنامه توسط حدود ۲۰ نفر از روستاییانی که در نمونه حضور نمی‌داشتند مورد آزمون قرار گرفت (Pilot study) و پس از معمول داشتن نظرات اصلاحی آنان جهت اعتبار ظاهری به ۵ تن از اساتید ترویج ارائه گشت و نظرات آنان نیز لحاظ و پرسشنامه نهائی تأیید شد.

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات در این تحقیق بدین صورت انجام گرفته که تمامی پاسخ‌های داده شده به یکایک سؤالات (بسته و باز) به تفکیک استانی و همچنین بصورت کلی (کشوری) اولویت بندی و بصورت درصدی ارائه گردیده است. ضمناً در قسمت مربوط به سؤالات باز به تعداد گزینه‌های مربوط به هر سؤال، جهت اولویت بندی ضریبی داده شده است که در محاسبه نهائی با مشکل روبرو نشود. فرضاً سؤالی که دارای ۶ گزینه بوده است، اولویت اول را در این گونه سؤالات ضریب ۶، اولویت دوم ضریب ۵، اولویت سوم ضریب ۴، اولویت چهارم ضریب ۳، اولویت

پنجم ضریب ۲ و بالاخره اولویت ششم ضریب ۱ را گرفته است و در نهایت مجموع این ضرایب برای هر گزینه به عنوان جمع امتیاز آن گزینه در ستون مربوط آمده است، پس از آن جمع امتیازات این ۶ گزینه با مقایسه عددی از شماره ۱ تا ۶ اولویت بندی گردیده است. ضمناً همین عمل در خصوص اولویت بندی نهائی یعنی بصورت کلی (کشوری) در جدول جداگانه‌ای صورت پذیرفته است.

* مروری بر نتایج به دست آمده از تحقیق

اطلاعات بدست آمده از تحقیقات میدانی این طرح مطالعاتی در دو بخش کلی در گزارش نهائی این پروژه ارائه گردیده است در بخش نخست، نتایج بدست آمده بصورت کشوری مورد بررسی و جمع بندی قرار گرفته و در بخش دوم، انتظارات مردم روستایی از نظام ترویج کشاورزی به تفکیک استانی ارائه گردیده است. نظر به گستردگی اطلاعات کسب شده از تحقیقات میدانی و عدم امکان ارائه تمامی آنها در این مقاله، در شرحی که به دنبال می‌آید، اهم نتایج بدست آمده مورد بررسی قرار گرفته است.

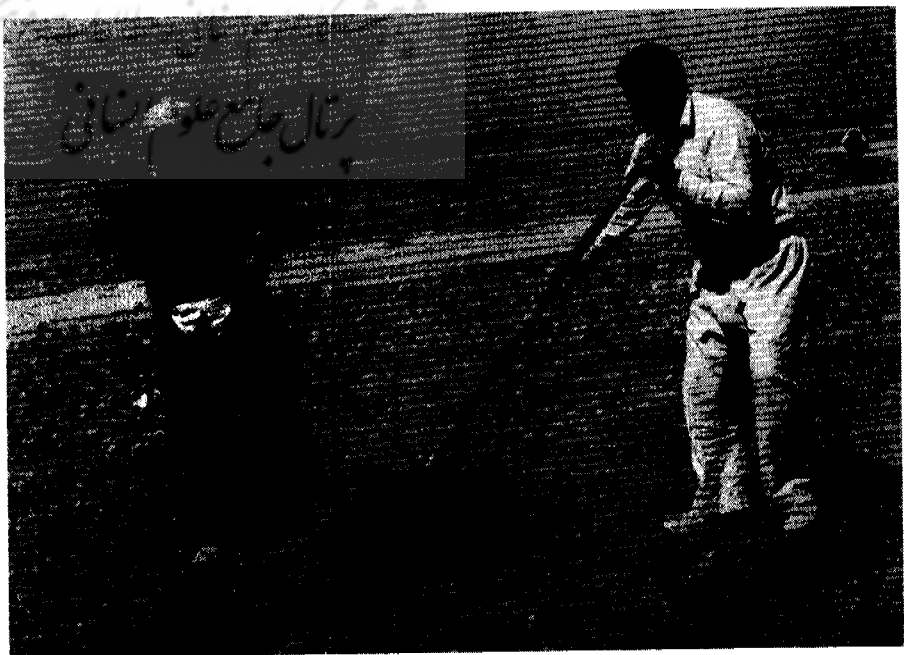
رکن اول نظام ترویج (زیر بنای نظری، اصول، اهداف و ...):

بمنظور تبیین فلسفه، اصول و اهداف نظام ترویج و سنجش نقطه نظرات مردم روستایی در این خصوص، تعداد ۱۰ سؤال در پرسشنامه نهائی این طرح مطالعاتی درج گردید که اهم نتایج حاصل از این نظر سنجی بشرح ذیل ذکر می‌گردد.

۱- اهداف نظام ترویج از نظر روستاییان: جامعه آماری این تحقیق در پاسخ به نظر سنجی در زمینه اهداف نظام ترویج پاسخ‌های مختلفی را ارائه نمودند که جمع بندی این نقطه نظرات در جدول شماره (۱) درج گردیده است.

۲- در زمینه «میزان تأثیر» نظام ترویج در افزایش دانش و مهارت کشاورزان، روستاییان جامعه آماری بشرح مندرج در جدول شماره (۲)، نقطه نظرات خود را بیان داشتند.

۳- در خصوص «دلایل علاقه روستاییان به نظام

جدول شماره ۱- اهداف نظام ترویج از دیدگاه روستاییان

ردیف	اهداف ترویج	درصد فراوانی
۱	ارائه آموزش‌های کشاورزی و دامپروری	۵۱/۵
۲	توزیع نهاده‌های کشاورزی، ماشین آلات، وسایل و ...	۲۰/۳
۳	ارائه آموزش و توزیع نهاده‌های کشاورزی	۱۰/۳
۴	حل مسائل و مشکلات شغلی روستاییان	۸/۵
۵	بدون پاسخ	۹/۴

جدول شماره ۲- میزان تأثیر ترویج در افزایش دانش و مهارت کشاورزان

ردیف	میزان تأثیر	درصد فراوانی
۱	خیلی زیاد	۳۲/۷ درصد
۲	زیاد	۳۶/۲ درصد
۳	متوسط	۷/۷ درصد
۴	کم	۶ درصد
۵	خیلی کم	۳/۵ درصد
۶	بدون پاسخ	۱۳/۹ درصد

جدول شماره ۳- دلایل گرایش روستاییان به ترویج

ردیف	اصلی‌ترین علل گرایش روستاییان به ترویج	درصد فراوانی
۱	افزایش تولید، درآمد و سطح زندگی	۳۲/۴ درصد
۲	فراگیری اطلاعات و مهارت‌های نوین	۲۳/۵ درصد
۳	بدست آوردن نهاده، تکنولوژی و سایر امکانات مورد نیاز	۲۰ درصد
۴	علاقه به پیشرفت در کار کشاورزی	۵ درصد
۵	بدون نظر	۱۹/۱ درصد

ترویج «اکثریت روستاییان جامعه آماری به مسئله «افزایش تولید و درآمد» اشاره داشته‌اند، در حالی که یکی از اصلی‌ترین و اساسی‌ترین اهداف نظام ترویج، توسعه منابع انسانی در مناطق روستایی است. این نکته

نتایج این نظرسنجی در جدول شماره (۳) آمده است. با تحلیل و بررسی نظرسنجی فوق این امر مستفاد می‌شود که اصلی‌ترین هدف نظام ترویج از نظر مردم روستایی کمک به افزایش تولید و سطح درآمد

بیانگر آن است که اکثریت روستاییان و کشاورزان کشور مسئله افزایش درآمد و تولید را یکی از اصلی‌ترین علل گرایش به ترویج در مناطق روستایی قلمداد می‌کنند.

توسعه منابع انسانی در مناطق روستایی است. این نکته

جدول شماره ۴- اهم اولویت‌های ترویج از دیدگاه روستاییان

میزان امتیاز اکتسابی (درصد)	اولویت‌های ترویج از دیدگاه مردم روستایی
۳۶	رفع مشکلات و نیازهای اطلاعاتی و فن کشاورزان
۳۲	انجام فعالیتهای عمرانی در مناطق روستایی
۲۲	توزیع نهاده‌های کشاورزی
۶	آموزش زنان روستایی
۴	آموزش جوانان روستایی

کشاورزان می‌باشد و کلیه فعالیتها و برنامه‌های ترویج می‌باید در این راستا هدایت شود.

۴- در پاسخ به این سؤال که مهم‌ترین اولویت‌های نظام ترویج می‌باید در کدامین جهت، هدایت و متمرکز گردد، اکثر روستاییان جامعه آماری این تحقیق به "رفع مشکلات و نیازهای اطلاعاتی و فنی کشاورزان" اشاره داشته‌اند، ضمن اینکه رویکرد به فعالیت‌های عمرانی در مناطق روستایی نیز اولویت بعدی را در این نظرسنجی بخود اختصاص داده است. نتایج این نظرسنجی در جدول شماره (۴) آمده است.

رکن دوم نظام ترویج (گروه‌های هدف و بهره‌گیران نظام ترویج) :

در حوزه طراحی و تدوین نظام ترویج می‌باید دقیقا مشخص شود که گروه‌های هدف و مخاطبین اصلی

و عمده که می‌باید بیشترین بهره را از خدمات و برنامه‌های ترویجی کسب نمایند، چه گروهانی از مردم روستایی هستند. با توجه به این مقوله، رهیافت‌های مختلفی در حوزه ترویج طراحی و تدوین می‌شود که هر یک از آنها گروه‌های مشخصی از روستاییان را تحت پوشش خدمات ترویجی خود قرار می‌دهند. جامعه آماری این تحقیق در پاسخ به این سؤال که مهم‌ترین گروه هدف در نظام ترویج از دیدگاه آنان چه گروهی می‌باشد، پاسخ‌هایی بشرح مندرج در جدول شماره ۵ را ارائه نمودند.

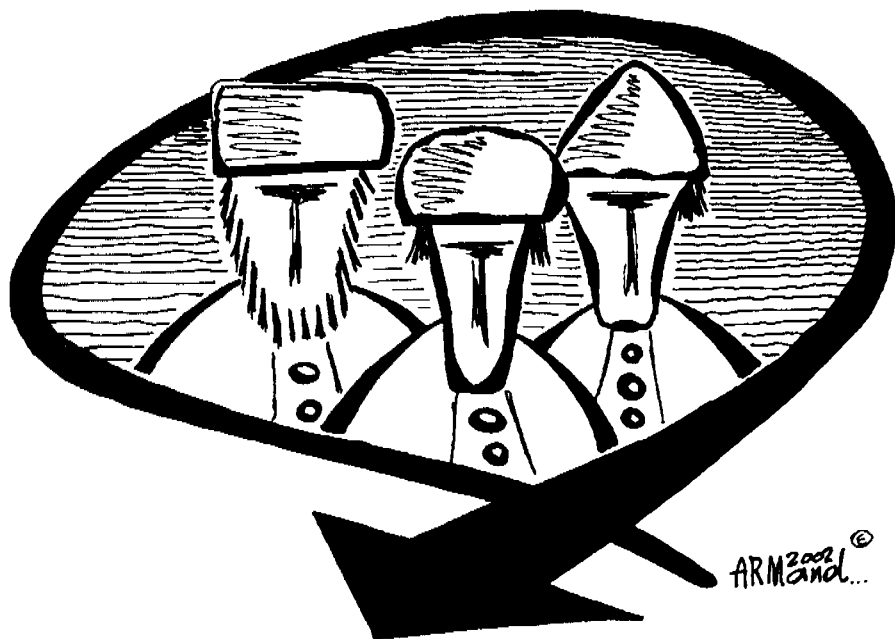
در ارتباط با رکن دوم نظام ترویج (گروه‌های هدف) سؤال دیگری نیز در این تحقیق در ارتباط با میزان سن گروه‌های هدف در نظام ترویج مطرح گردید، بدین شرح که ارائه آموزش‌ها و خدمات ترویجی می‌باید بر

جدول شماره ۵ - گروه‌های هدف در نظام ترویج از منظر روستاییان

ردیف	گروه‌های هدف	فراوانی (درصد)
۱	کشاورزان و دامداران	۳۷/۶
۲	تمامی گروه‌ها و اقشار جامعه روستایی	۳۲/۹
۳	جوانان روستایی (پسر و دختر)	۱۷/۱
۴	معتمدین، رهبران محلی و کشاورزان پیشرو	۲/۱
۵	بدون پاسخ	۱۰/۳

روی کدام گروه سنی از مردم روستایی متمرکز باشد تا بیشترین و بهترین بازده را عاید گرداند، مردم روستایی جامعه آماری این تحقیق پاسخ‌هایی بشرح مندرج در جدول شماره (۶) را ارائه نمودند. توضیح: البته بنظر نگارنده این سطور، مهم‌ترین ملاک و معیار جهت تقسیم‌بندی اقشار مردم روستایی، «میزان دسترسی به منابع و امکانات تولید»، توانمندیهای اقتصادی، مالکیت و ... می‌باشد. و لذا لازم و ضروری بود تا در یک تقسیم‌بندی جامع از اقشار مردم روستایی باتوجه به ملاک‌های فوق، نظر مردم روستایی در این خصوص استفسار می‌شد که خدمات ترویجی بمنظور کسب بیشترین و بهترین بازده، می‌باید بر روی کدامین گروه از کشاورزان متمرکز شود.

آیا کشاورزانی که دارای «میزان دسترسی بالا» به

منابع، امکانات و ابزار تولید هستند، می‌باید در اولویت قرار گیرند؟ یا اینکه اصلح است بمنظور استقرار عدالت اجتماعی در مناطق روستایی، کلیهٔ اقشار روستاییان بالاخص بهره‌برداربهای خرد، خرده مالکان، کشاورزان بی‌زمین و سایر اقشار محروم روستایی در کانون توجه نظام ترویج قرار داشته باشند. مسئله دیگری که در رابطه با گروه‌های هدف در ترویج حائز اهمیت است، وجوه نوعی تبعیض جنسی در ارائه خدمات ترویجی است. بدین شرح که در عمده کشورهای جهان سوم، منجمله کشور ایران، نظام ترویج تا حد زیادی از ارائه خدمات و آموزش‌های ترویجی به زنان و دختران روستایی غفلت ورزیده است. این در حالی است که در بخش کشاورزی و روستایی ایران، زنان روستایی نقش عمده و بسیار با اهمیتی در فرایند تولید محصولات کشاورزی دارند. و لذا لازم است تا نظام نوین ترویج کشاورزی کشور الگوئی را طراحی و ارائه نماید تا میزان بهره‌گیری زنان و دختران روستایی از خدمات آموزشی ترویج را به میزان قابل ملاحظه‌ای ارتقاء و افزایش دهد.

رکن سوم نظام ترویج (محتوای و عرصه فعالیت‌های ترویج)

نظام ترویج می‌باید کدامین عرصه از فعالیت‌های مرتبط با زندگی مردم روستایی را مورد توجه خود قرار دهد؟ برنامه‌های آموزشی ترویج دارای چه محتوایی هستند؟ خدمات رسانی نظام ترویج چه عرصه‌هایی را شامل می‌شود؟ اینها سؤالاتی اساسی هستند که همواره ذهن نظریه‌پردازان، برنامه‌ریزان و طراحان نظام ترویج را بخود مشغول داشته است. اصولاً نظام ترویج به عنوان وسیله‌ای برای کمک به حل مسائل و اشاعه اصول نوین در عرصه کشاورزی اشتهار یافته است و امروزه نیز به عنوان یک مکتب آموزشی عمدتاً در زمینه‌های مرتبط با کشاورزی در اکثر کشورهای جهان مورد استفاده قرار می‌گیرد. لیکن باید توجه داشت که با توسعه اصول کشاورزی نوین و به تبع آن افزایش میزان عملکرد تولید محصولات کشاورزی، ضرورت‌هایی برای تحول در سایر جنبه‌های زندگی روستایی نیز پدیدار گردیده است و زندگی روستایی منحصر به جنبه‌های تولیدی صرف نمی‌باشد. مستعد شدن روستاییان برای تولید بیشتر و بهتر، مستلزم

از بررسی نتایج و داده‌های اطلاعاتی این تحقیق این امر مستفاد می‌شود که روستاییان بطور جدی خواستار دریافت منابع تولید (نهاد، ماشین آلات، اعتبار و ...) به همراه آموزش‌های فنی لازم بمنظور پیشبرد برنامه‌های رشد و توسعه کشاورزی می‌باشند و هر یک از مقوله‌های فوق بدون دیگری، برنامه‌های توسعه کشاورزی را عقیم خواهد گذاشت. ضمن اینکه استقرار نهادهای ثابت آموزشی در مناطق روستایی جهت ارائه آموزش‌های کشاورزی، از دیگر خواست‌های روستاییان جامعه آماری بوده است.

رکن چهارم نظام ترویج (مدیریت، سازماندهی، تشکیلات)

قبل از پرداختن به نتایج نظرسنجی از روستاییان در خصوص مدیریت نظام ترویج، لازم به ذکر است که اگر چه گرایش فرهنگی مدیریت و مفهوم سازی عملیات و کارکردهای آن نمی‌تواند به عنوان یک ویژگی مستقل کارگشای عمده‌ای در راستای توسعه کشاورزی و روستایی باشد، ولی یقیناً در پهنه گسترده موازین علمی مدیریت بمثابة یک فرایند عمیق علمی و فنی، جایگاه خاصی دارد و لذا در مجموعه از کان نظام ترویج و در ساختار کلی یک سیستم ترویجی، یک رکن مهم و اساسی و به تعبیری «قلب نظام» بحساب می‌آید. اینکه تاکنون در این زمینه منبع پژوهشی مستقل و جامعی تهیه و تدوین نشده و هیچ

آگاهی‌های بیشتری در جنبه‌های متنوعی از زندگی و اشتغال در روستاهاست.

با توجه به مطالب فوق نظام ترویج می‌تواند در عرصه‌های مختلف و متنوعی از زندگی روستایی فعال و کارساز باشد. این جنبه‌ها عبارتند از: آموزش‌های پایه یا تعلیمات اساسی، کشاورزی، منابع طبیعی، بهداشت، تغذیه، محیط زیست، اقتصاد خانه و مزرعه، تعاون، تعلیمات اجتماعی، خانه داری و ... در این تحقیق این سؤال اساسی از روستاییان جامعه آماری مورد پرسش قرار گرفت که آنها ترجیح می‌دهند نظام ترویج فعالیت‌های خود را در کدامین جهت و راستا متمرکز نماید. پاسخ‌های روستاییان در جدول شماره (۷) درج شده است.

علاوه بر اولویت‌های آموزشی، روستاییان جامعه آماری این تحقیق در خصوص عرصه‌های کاری و عملیاتی نظام ترویج (بجز عرصه‌های آموزشی) به مواردی بشرح ذیل اشاره داشته‌اند:

- شرکت در فعالیتهای عمران روستایی
- توزیع وسایل، امکانات، نهاده‌های کشاورزی و ...
- مدیریت خانه و مزرعه، بهداشت و خانه داری
- ایجاد و توسعه تشکل‌های محلی
- ایجاد و توسعه مراکز آموزشی، تربیتی برای جوانان و زنان روستایی
- توسعه و حمایت از تشکل‌های رهبری محلی در جوامع روستایی

جدول شماره ۶ - مناسب‌ترین سن مردم روستایی جهت کسب خدمات و آموزش‌های ترویجی

اولویت	جمع امتیاز	امتیاز اولویت (۶)	امتیاز اولویت (۵)	امتیاز اولویت (۴)	امتیاز اولویت (۳)	امتیاز اولویت (۲)	امتیاز اولویت (۱)	گروه‌های سنی
۵	۱۳۳	۲۹	۳۹	۱۷	۶	۷	۳۵	۱۵ - ۵ سال
۲	۲۴۱	۱	۴	۱۹	۲۴	۴۹	۱۴۴	۱۵ - ۲۵ سال
۱	۲۶۶	۱	۱	۳	۴۲	۱۳۵	۸۴	۲۵ - ۳۵ سال
۳	۲۴۲	۰	۲	۲۷	۱۱۸	۶۴	۳۱	۳۵ - ۴۵ سال
۴	۱۷۶	۰	۲۹	۷۸	۲۹	۲۶	۱۴	۴۵ - ۶۵ سال
۶	۱۰۳	۵۸	۳۰	۸	۳	۲	۲	۶۵ سال به بالا

جدول شماره ۷ - نظر روستاییان در خصوص اولویت‌های آموزشی در نظام ترویج

اولویت	جمع امتیاز	امتیاز اولویت (۶)	امتیاز اولویت (۵)	امتیاز اولویت (۴)	امتیاز اولویت (۳)	امتیاز اولویت (۲)	امتیاز اولویت (۱)	گروه‌های سنی
۱	۳۱۲	۰	۰	۳	۷	۳۹	۲۶۳	زراعت و باغداری
۲	۲۹۷	۰	۱	۱۲	۳۳	۲۱۸	۳۳	دامپروری
۳	۲۴۷	۱	۲۳	۵۰	۱۲۸	۳۶	۹	صنایع روستایی
۴	۱۹۱	۲	۵۶	۷۱	۴۷	۱۱	۴	حفاظت منابع طبیعی
۵	۱۸۸	۷	۷۱	۵۴	۳۹	۱۰	۷	تعاون و همیاری
۶	۷۰	۴۳	۱۰	۹	۶	۰	۲	ماهیگیری

اثر علمی در زمینه «مدیریت ترویج» در منابع و ذخائر انتشاراتی مشاهده نمی‌شود، خلأ محسوسی است که هرگونه تحقیق و بررسی علمی در این زمینه را با اشکال و محدودیت مواجه می‌سازد.

نظام ترویج که در واقع جزء سیستم‌های سازمان اجتماعی بحساب می‌آید، بسیاری از کارکردهای آن غیر قابل پیش بینی است و لذا نقشه جامعی را نمی‌توان از قبل برای این سیستم فنی-اجتماعی تدارک دید، بنحوی که ستانده‌هایی تضمین شده تحویل دهد.

با توجه به مطالب فوق طراحی یک نظام کارآمد مدیریتی برای ترویج به آسانی قابل طرح و اجرا نیست، بلکه باید شرایط و عوامل محیطی و پیرامونی به دقت مورد مطالعه قرار گیرند و عامل انسانی در این فرایند - با حفظ نگرش سیستمی - مورد توجه بنیادین و اساسی باشد. اما در این رابطه بررسی نظرات و دیدگاه‌های روستاییان در خصوص «مدیریت نظام ترویج» و تحلیل میزان و سطح شناخت و آگاهی آنها نسبت به این مقوله، می‌تواند موضوع جالب و در خور توجهی باشد. ولی در این خصوص در پرسشنامه تحقیقات میدانی این پژوهش سؤالات چندانی مشاهده نشد، تا شناخت کاملی از این مقوله را بدست دهد. و لذا در پاسخ به این سؤال که روستاییان کشور خواهان چه شیوه‌ای از مدیریت در نظام ترویج هستند، و چه شیوه‌ای از مدیریت را بیشتر می‌پسندند، سؤالاتی بود که عمدتاً بدون پاسخ مانده است. ولی آنچه که مسلم و بدیهی است و در دیگر

تحقیقات و پژوهش‌های مطالعاتی از این دست بنحوی شفاف و آشکار مشخص است، روستاییان خواستار نوعی مدیریت «مشارکت جو»، غیر بورکراتیک، غیر متمرکز و بر اساس موازین و مبانی انسانی و اخلاقی می‌باشند و لذا نظام مدیریتی ترویج از دیدگاه روستاییان می‌باید دارای شاخص‌های زیر باشد:

- ۱- مشارکت جو باشد، یعنی در فرایند برنامه‌ریزی، اجرا و ... مشارکت مردم روستایی لحاظ گردد.
  - ۲- تا حد امکان از قوانین و مقررات دست و پا گیر اداری اجتناب شود.
  - ۳- بیشتر بر منابع بومی و محلی متکی باشد.
  - ۴- نظامی «دو سویه» باشد.
  - ۵-۵- ویژگی‌های اجتماعی، فرهنگی و ... مردم روستایی را مدنظر و توجه قرار دهد و هماهنگ با این موازین و مبانی باشد.
  - ۶- مدیریت نظام ترویج با سایر نهادهای دست اندر کار خدمات رسانی به روستاها هماهنگ باشد.
  - ۷- در مدیریت نظام ترویج می‌باید اصل «آزادی» و اختیار و همچنین مبانی انسانی و اخلاقی مدنظر و توجه قرار داشته باشد.
  - ۸- در برنامه‌های آموزشی ترویج به اصل «داوطلبانه بودن» برنامه‌های آموزشی توجه شود.
- در زمینه نتایج بدست آمده از تحقیقات میدانی این پروژه، این نکته قابل ذکر است که نزدیک به ۹۲ درصد از روستاییان جامعه آماری بر این اصل اصرار ورزیده‌اند که نظارت بر برنامه‌های ترویجی در وهله

اول می‌باید بر عهده معتمدین محلی و افراد آگاه روستایی باشد و در وهله دوم وزارتین جهاد و کشاورزی (سابق) را برای این امر صالح تشخیص داده‌اند. نتایج این نظرسنجی در جدول شماره (۸) آمده است.

رکن پنجم نظام ترویج (عاملین اجرایی در نظام ترویج)

نظام ترویج دارای کارگزاران متعددی است که در رده‌های مختلف سازمانی و در حوزه‌های صف و ستاد عهده‌دار انجام وظائف و مسئولیت‌های مختلفی می‌باشند ولی وقتی این امر از دیدگاه روستاییان مورد بررسی و سنجش قرار می‌گیرد آنها فقط با عاملین صحرایی یا کارکنان میدانی ترویج یعنی مروچین کشاورزی سرو کار جدی دارند و در اصل نیز کل فرایند ترویج به «مروج» بستگی دارد که در تمامی فعالیتهای ترویجی، بمنابۀ عنصری حیاتی بحساب می‌آید، بگونه‌ای که کارائی مروچین کشاورزی می‌تواند تعیین کننده موفقیت یا ناکامی یک برنامه ترویجی باشد. یک عامل صحرایی یا میدانی ترویج موفقیت ویژه و حساسی دارد، زیرا او عاملی برای تغییر است و لذا باید به توانمندیها و کارائی‌های ویژه‌ای مجهز باشد و مجموعه‌ای از دانش، بینش و مهارت‌های گوناگون را بهمراه داشته باشد تا بتواند موفقیت یک برنامه ترویجی را تضمین کند.

مروج علاوه بر ایفای نقش اجرایی و عملیاتی، یک تسهیل کننده یا «کاتالیزور» هم بحساب می‌آید که

جدول شماره ۸- نظر روستاییان در خصوص مجریان و ناظرین برنامه‌های ترویجی

ردیف	مجریان و ناظرین پیشنهادی	فراوانی	درصد
۱	معتمدین و افراد آگاه روستایی	۱۰۵	۳۰/۹
۲	وزارتین جهاد سازندگی و کشاورزی	۱۰۳	۳۰/۳
۳	وزارت کشاورزی	۵۸	۱۷/۱
۴	وزارت جهاد سازندگی	۴۴	۱۲/۹
۵	بدون پاسخ	۳۰	۸/۸
	جمع	۳۳۰	۱۰۰

جدول شماره ۹ - نظر روستاییان در خصوص بومی بودن مروجین کشاورزی

درصد	فراوانی	پاسخها
۶۲/۴	۲۱۲	بومی بودن مروج در افزایش کارائی او بسیار مؤثر است
۱۱/۸	۴۰	بومی بودن مروج در کارائی او تأثیری ندارد.
۱۲/۴	۴۲	بستگی به تمایلات و علائق مردم منطقه دارد.
۱۳/۴	۴۶	بدون پاسخ

هدایت کننده و زمینه ساز بستر تحول و دگرگونی در کشاورز است.

با توجه به نقشهائی که یک عامل ترویج باید در حوزه فعالیت خود ایفا نماید، لازم است تا دارای صلاحیت‌های علمی، فنی و اجتماعی بوده و مورد اعتماد روستاییان باشد. از سوی دیگر دارا بودن یک سری خصائل اخلاقی نیز در این خصوص ضروری است تا مروج بتواند ارتباطی سنجیده و مؤثر با روستاییان برقرار نماید. لذا یک مروج و یا هر عامل صحرائی ترویج می‌باید دارای توانمندیهای «چند وجهی» باشد. و عبارت دیگر ضمن دارا بودن مهارت‌های علمی، حرفه‌ای و عملیاتی، آراسته به مهارت‌های اخلاقی، ارتباطی، و ... نیز باشد زیرا «سکانداری» تغییر و تحول و بهسازی در میان روستاییان، کارائی و توانمندی بالائی را طلب می‌کند. پس از این مقدمه نسبتاً کوتاه لازم است تا به بررسی نظرات و دیدگاه‌های روستاییان در این خصوص پرداخته شود.

در وهله اول اکثریت روستاییان جامعه آماری نسبت به «بومی بودن» مروجین کشاورزی تأکید داشته‌اند. جدول شماره (۹) و در وهله دوم، بگونه‌ای که در جدول شماره (۱۰) آمده است، میزان تحصیلات یا مدرک تحصیلی مروجین کشاورزی از دیدگاه روستاییان مورد سنجش قرار گرفته است، ضمن اینکه بسیاری از روستاییان مدرک تحصیلی مروجین کشاورزی را چندان مهم تلقی نمی‌کنند، بلکه بیشتر به میزان تخصص، کارائی و توانمندی مروج در زمینه

مشکل گشائی و حل مسائل و رفع نیازهای فنی و اطلاعاتی کشاورزان تأکید دارند.

روستاییان جامعه آماری این تحقیق، همچنین بر این قضیه تأکید داشتند که آموزش زنان روستایی می‌باید توسط مروجین زن صورت گیرد. در زمینه دیگر خصوصیات و ویژگی‌های مروجین کشاورزی، مطالب دیگری در گزارش نهائی این پروژه مطالعاتی مشاهده نشد ولی اصلی‌ترین نکته‌ای که در این زمینه وجود دارد «بومی بودن» مروجین کشاورزی است که ارتباط بهتر و مؤثرتری را می‌تواند با روستاییان برقرار نماید، در همین رابطه استفاده و بهره‌گیری از کشاورزان پیشرو یا رهبران فنی در مجامع روستایی جهت ایفای نقش مروجین کشاورزی یا کشاورزان رابط، نکته‌ای قابل توجه و با اهمیت است که همواره می‌باید مورد توجه نظام ترویج قرار داشته باشد.

رکن ششم نظام ترویج (تکنولوژی و فرایند نشر)

یکی دیگر از ارکان عمده نظام ترویج «فرایند نشر» است که علاوه بر اینکه شیوه‌ای «علمی، کاربردی» است، به تکنولوژی ویژه‌ای نیز نیاز دارد تا در عرصه‌های دانش، بینش و مهارت مخاطبین خود تحولی اساسی را بوجود آورد. توسعه و انتقال دانش، مهارت و تکنولوژی اثر بخش، به یک نظام تعاملی و فراگیر بستگی دارد. این نظام شامل زیرنظام‌های تحقیقات، اشاعه، نشر و بهره‌برداری است و برای اینکه این نظام بتواند تولید و تداوم پروسه «جریان

اطلاعات» را تضمین نماید لازم است تا شش کارکرد اصلی زیر را انجام دهد:

- شناسائی و تشخیص مسائل در سطح مزرعه
- خلق و ایجاد نوآوری
- اعتبار بخشی به نوآوری در سطح مزرعه
- اشاعه و نشر
- استفاده و بهره‌گیری
- ارزشیابی

در عرصه فرایند نشر و نوآوری الگوهای فراوانی وجود دارد که فعلاً موضوع این مقاله نیست و در ادامه این بحث لازم است به نتایج حاصل از نظرسنجی روستاییان در این زمینه پرداخته شود.

۱- در خصوص اینکه مهم‌ترین منبع اطلاعاتی روستاییان و کشاورزان جامعه آماری چیست، حدود ۴۵ درصد از روستاییان به کارکنان مراکز خدمات روستایی اشاره داشته‌اند، ۲۰ درصد به رادیو و تلویزیون و حدود ۱۳ درصد جهادگران سازندگی را مؤثرترین و مهم‌ترین منبع برای کسب اطلاعات نوین معرفی نموده‌اند.

۲- در زمینه بهترین روش آموزشی برای روستاییان و کشاورزان، آزمودنی‌های این تحقیق پاسخ‌هایی را ارائه نمودند که جمع‌بندی آن در جدول شماره (۱۱) درج شده است.

۳- روستاییان جامعه آماری این تحقیق در پاسخ به این سؤال که در طی سه سال گذشته بهترین و مؤثرترین روش و شیوه آموزشی، ترویجی را که طی نموده‌اند، چگونه معرفی می‌کنند، پاسخ‌هایی بشرح

جدول شماره ۱۰- نظر روستاییان نسبت به سطوح علمی مروچین

گروه‌های سنی	امتیاز (۱)	امتیاز (۲)	امتیاز (۳)	امتیاز (۴)	امتیاز (۵)	امتیاز (۶)	جمع امتیاز	اولویت نهائی
زیر دیپلم	۳	۵	۸	۶	۳۱	۱۰۶	۱۶۴	۶
دیپلم کشاورزی	۵۳	۶۷	۷۰	۵۴	۱۳	۳	۲۶۰	۲
هر نوع دیپلم	۷	۱۱	۲۲	۴۹	۷۰	۸	۱۶۷	۵
لیسانس	۲۹	۹۰	۵۷	۴۰	۴	۱۰	۲۲۰	۴
لیسانس به بالا	۹۴	۵۴	۴۱	۱۶	۱۲	۱۱	۲۲۸	۳
میزان تحصیلات مطرح نیست و تجربه مروج مهم است	۱۲۴	۴۳	۲۴	۲۷	۲۳	۲۷	۲۶۸	۱

چگونه فکر می‌کنند. از دیدگاه آنها عوامل اقتصادی و مقررات دست و پاگیر اداری که ترویج ملزم به رعایت آنها می‌باشد، بمثابة موانع و محدودیت‌هایی پیش روی نظام ترویج قرار دارد. ولی هر دوی این موانع در صورت تعدیل و اصلاح می‌توانند به عوامل تقویت کننده نظام ترویج تبدیل شوند.

در پایان این میحث لازم است با عوامل کند کننده برنامه‌های ترویجی از دیدگاه روستاییان پرداخته شود. مجموعه این عوامل در جدول شماره ۱۶ آورده شده است. آنچه که در این خصوص شایان ذکر است اینکه مسئله «عدم انطباق» طرحها و برنامه‌های ترویجی با نیازها و مشکلات روستاییان از اهم مواردی بوده است که روستاییان جامعه آماری این تحقیق به آن اشاره داشته‌اند.

رکن هفتم نظام ترویج (عوامل پیرامونی مؤثر بر ترویج)

نظام ترویج کشاورزی از بسیاری عوامل فعال در عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، اقلیمی و ... تأثیر می‌پذیرد. این عوامل و موارد از دو جهت می‌توانند بر نظام ترویج تأثیر گذار باشند، اول اینکه نقش حمایت کننده با تقویت کننده ترویج را ایفا کنند و دوم اینکه عکس این قضیه نیز صادق است و آن در صورتی است که عوامل مختلفی در نقش «موانع» یا «کند کننده» روند ترویج در جامعه ظاهر شوند. بر طراحان و برنامه‌ریزان ترویج کشور لازم است تا عوامل حمایت کننده از ترویج را بشناسند و در جهت تقویت و فعال سازی آنها اقدام نمایند و همچنین از عوامل کند کننده یا موانع پیش روی ترویج نیز شناخت کافی داشته و نسبت به راه و روش‌های حذف اینگونه موانع و محدودیت‌ها و قوف کامل بدست آورند.

ولی لازم است که بدانیم روستاییان در این خصوص

مندرج در جدول شماره (۱۲) را ارائه نمودند. ۴- روستاییان جامعه آماری در پاسخ به این سوال که بهترین شیوه‌های ارتباطی نظام ترویج با مردم روستایی را چگونه معرفی می‌کنند، پاسخ‌هایی بشرح مندرج در جدول شماره (۱۳) را ارائه نمودند. ۵- روستاییان جامعه آماری این تحقیق در خصوص بهترین و مؤثرترین نوع نرم افزارهای آموزشی (دیداری، شنیداری و نوشتاری) بشرح مندرج در جدول شماره (۱۴) ابراز نظر نمودند.

روستاییان همچنین در خصوص برنامه‌های رادیو، تلویزیونی که در زمینه آموزش کشاورزی پخش می‌شود، بر عدم کاربردی بودن اغلب برنامه‌ها تأکید داشته و خواستار اصلاح محتوای برنامه‌ها بودند. آن‌ها همچنین تنظیم محتوای برنامه‌ها بر اساس نیازهای کشاورزان را در خواست نمودند و تأکید داشتند که در این قبیل برنامه‌ها ضمن استفاده از کارشناسان خبره و با تجربه، زمان پخش آنها می‌باید در زمان فراغت روستاییان باشد.

جدول شماره ۱۱- بهترین روش های آموزشی از دیدگاه روستاییان

ردیف	فراوانی	درصد
۱	۱۷۰	۵۰
۲	۷۰	۲۰/۶
۳	۵۳	۱۵/۶
۴	۲۰	۵/۹
۵	۲۷	۷/۹

جدول شماره ۱۲- مؤثرترین روش های آموزشی ترویج در طی سه سال گذشته از دیدگاه روستاییان

ردیف	روش های آموزشی ترویج	فراوانی (درصد)
۱	کلاس های کوتاه مدت ترویجی	۱۳/۸
۲	بازدیدهای دسته جمعی	۷/۹
۳	بازدید از نمایشگاه های کشاورزی	۷/۶
۴	طی دوره های کارآموزی	۶/۵
۵	دیدار از مراکز تحقیقاتی	۲/۹
۶	پاسخ های متفرقه و نامربوط	۳۰/۲
۷	بدون پاسخ	۳۱

جدول شماره ۱۳- بهترین شیوه های ارتباطی ترویج با مردم روستایی از دیدگاه روستاییان

ردیف	بهترین شیوه های ارتباطی	فراوانی (درصد)
۱	تشکیل کلاس های آموزشی، ترویجی کاربردی	۷۹/۱
۲	آموزش از طریق رهبران محلی، کشاورزان پیشرو و ...	۵
۳	آموزش از طریق رسانه های جمعی	۳/۲
۴	بدون پاسخ	۱۲/۷

جدول شماره ۱۴ - مؤثرترین امکانات و نرم افزارهای آموزشی از دیدگاه روستائیان

امکانات و نرم افزارهای آموزشی	امتیاز اولویت ۱	امتیاز اولویت ۲	امتیاز اولویت ۳	جمع امتیاز	اولویت نهائی
نوشتاری	۳۲	۶۷	۱۴۲	۲۴۱	۳
دیداری	۲۳۹	۴۰	۷	۲۸۶	۱
شنیداری	۳۰	۱۵۷	۸۴	۲۷۱	۲

جدول شماره ۱۵ - مهم ترین عوامل پیرامون مؤثر بر نظام ترویج از دیدگاه روستائیان

ردیف	نام و عنوان عوامل پیرامونی	اولویت ۱	اولویت ۲	اولویت ۳	اولویت ۴
۱	عوامل اقتصادی مؤثر بر نظام ترویج	حمایت های مالی دولت	کمک به بازاریابی محصولات	حمایت از تشکلهای محلی	انجام سرمایه گذاری بیشتر
۲	عوامل اجتماعی مؤثر بر نظام ترویج	ترویج از طریق رهبران محلی	تقویت معتمدین محلی	یکارگیری نیروهای تحصیل کرده محلی	انجام تبلیغات مستمر
۳	عوامل فرهنگی مؤثر بر نظام ترویج	تقویت ترویج از طریق نهادهای فرهنگی محلی و بومی	توسعه برنامه های رادیو و تلویزیون	توسعه نهادهای آموزشی	انجام فعالیتهای مذهبی
۴	عوامل سیاسی مؤثر بر نظام ترویج	تقویت ترویج از طریق نهادهای سیاست گذار	صاحب نفوذ بودن مسؤلان کشاورزی در نهادهای حکومتی	-	-

جدول شماره ۱۶ - موانع و مراحل کند کننده برنامه های ترویج از دیدگاه روستائیان

عوامل کند کننده برنامه های ترویجی	امتیاز اولویت (۱)	امتیاز اولویت (۲)	امتیاز اولویت (۳)	امتیاز اولویت (۴)	امتیاز اولویت (۵)	امتیاز اولویت (۶)	امتیاز اولویت (۷)	جمع امتیاز	اولویت نهائی
عدم انطباق طرح ترویجی با نیازهای واقعی روستائیان	۹۰	۵۶	۳۶	۳۲	۱۵	۲۱	۱۲	۲۶۲	۱
عدم انطباق طرح ترویجی با فرهنگ روستایی	۲۳	۵۳	۳۹	۲۳	۲۶	۲۶	۱۲	۲۲۲	۴
عدم حمایت مالی توسط مردم	۳۰	۲۸	۲۶	۱۹	۳۱	۲۸	۴۲	۲۰۳	۶
عدم توجه روستائیان به اهمیت کسب اطلاعات جدید کشاورزی	۳۳	۵۳	۶۳	۳۲	۲۳	۲۳	۹	۲۴۶	۳
عدم استمرار طرح های ترویجی	۳۱	۳۰	۳۵	۴۱	۳۶	۲۸	۱۲	۲۲۳	۵
عدم هماهنگی سازمانها با نهاد ترویج	۱۱	۳۹	۲۰	۳۰	۲۹	۳۱	۲۸	۱۷۸	۷
عدم وجود ابزار کار	۸۸	۳۵	۳۸	۲۸	۲۳	۱۶	۱۸	۲۵۶	۲